

BİR UMUT HAVARİSİ

DOKSAN üçüncü yaşına birkaç hafta kala İsviçre'de ölen Oskar Kokoschka gibi lütlü düşünür Erich Fromm da sekseninci yaşına beş gün kala yine İsviçre'de dünyadan ayrıldı. Netamül mart ayı, dünyamızdan bir değerli yaşlıyı daha kopardı.

Fromm da Marcuse gibi Yahudi İdi. O da onun gibi (Frankfurter Schule) diye bilinen fikir çevresinden geliyordu. O da Marcuse gibi Hitler Almanya'sından Amerika'ya göç etmek zorunda kalmıştı. Fromm da Marcuse gibi asıl 1968 Paris öğrenci başkaldırısından sonra popüler olmuştu. Ne var ki Erich Fromm, Frankfurt Okulu'ndaki arkadaşları, Horkelmer, Adorno ve Marcuse'nin çalakaşem, güç anlaşılır, bazen içinden çıkılmaz üslublarının tam tersine, bir açık-seçklik anıtı sayılabılırdı. Sosyal, psikolojik, ekonomik sorunları böylesine her faninin anlayabileceği bir yayınlığa ulaştırmak da elbet ayrı bir marifet sayılmalı idi. Avusturyalı filozof Wittgenstein da hep bunu öğütlememi. "Her fikir arı, yalın bir şekilde açıklanabilir. Bunu beceremeyen susmalı" demez mi? Fransızlar İse Clarté = açık-seçklik der de başka bir şey demezler. Montaigne'den Sartre'a, Voltaire'den geçende genç yaşta ölen Roland Bath'a kadar onların filozofları da bu alanın şampiyonları değil midir? Bir Çin atasözü İşin özünü ne güzel yansıtmış: "Arılık, yalınlık en sonra erişilen bir aşamadır" diyor.

Elbette öyledir. Arı duru yazabilmek için yazacağın kâlasında süzgeçten geçirmek gerekir. Materyeline iyice egemen olmak şarttır. Diline çok egemen olmak şarttır. Belki de dünyaya Tanrı vergisi kolay yazma, dolayısıyla konuşma yeteneği ile gelişmiş olmak şarttır. Erich Fromm bu özellikleri bakımından arkadaşlarından daha şanslı sayılırdı. Gerek bir-iki dilimizde de çevrilen ve her ülkede pek çok satılan eserlerinde, gerek konferanslarında, derslerinde, verdiği mülâkatlarda hemen ilginizi ve dikkatinizi kavramasını bilirdi. Ben onun bu niteliklerini bir arada Avrupa'da pek moda olan Orthoga D'y Gasset'in popülaritesine benzetirdim.

ÇAGIMIZIN önde sayılan ve çok yaygın düşünürlerinden biri olan Erich Fromm'un kişiliğini, felsefesini, bir pazar söyleşisinin dar sınırları ve bilgiliklikten uzak kalması gerekli sohbet havası içinde incelemenin elbet âlemi yoktur.

(Anatlık Toplumsal Psikoloji ve Toplum Teorisi), (İnsandaki Yıkıcılık Gudsünün Anatomisi), (Özgürlük Korkusu), (Sevgi Sanatı), en çok bilinen eseri olan (Mâlik Olmak ya da Sadece Olmak), (Yeni Bir Toplumun Fikri Esasları), (İllüzyonların Berisinde), (Marx'da İnsan Kavramı), (Çağdaş İnsan ve Geleceği), (Psikanaliz ve Ahlak), (Psikanaliz ve Din), (Umut İhtilâli - İnsanlaştırılmış Bir Teknik Yolunda), (İnsan Ruh - İlye ve Kötüye Yeteneği), (Sigmund Freud - Psikanalizin Büyüklüğü ve Sınırları) gibi eserlerinde bir yaşam boyu araştırmalarının ürününe cömertçe insanlığa serliyordu. Psikanalizle, antropoloji ile, sosyoloji ile, Marksizmle, din bilgisi ile övür olarak dindinmiş beyninin ve ruhunun verdiği sonuçlardan bizi haberdar ediyordu.

İLKİN Freud'un hayranı, çok dikkatli bir öğrencisi olmuştu. Ama bir yerden sonra, onu eksik bulmaya başlamıştı. Freud'un, düşüncelerinde, toplumu alle bireyinden öteye düşünmemiş, düşünmemiş olmasını affedemiyordu. John Stevard Mill ve Karl Marx'ın görüş pergelletlerini tüm topluma açmış olmalarına karşın, hocasının burjuva alle tipinde, kökü kazanç, başarı ve mülkiyet olan burjuva alode tikanıp

kalışını boyutsuzluk darlık sayıyordu. Ayrıca Freud'un kadını İlyolojik olarak erikten daha aşağı sayan görüşünü bir bilim adamına yaşaymayan bir erkeklik şovenizmi sayıyor, hele bu önyargısını bilimsel yoldan belgelemeye kalkmasını ona yaşıtıramıyordu. Onun kadınları hor gören bu tutumu ile Hitler'in zencileri ve Yahudileri aşağı gören tutumu arasında koşutluk bile buluyordu. Marx'a gelince onun diyalektliğine saygı duymakla birlikte onu da başka bir açıdan yorumluyordu. Onca, Marx kadar yanlış yorumlanmış düşünür yoktu. Onca, komünistler de, sosyal demokratlar da, Stalinizm de, reformizm de Marx'ı çarpıtıyorlardı. Fromm'a bakılırsa, Marx ekonomik bir sistem olan kapitalizmin karşısına yine ekonomik bir karşı sistemle çıkmak zorunda idi. Ama yine Fromm'a göre, bu görüme karşın Marx'ın amacı —deyim Fromm'undur— (dinsel bir pathos)'la İnsanı her şeyini seni yapmak, dinselliği her günün içinde uygulayarak, adaleti, sevgiyi, gerçeği, insanın iç üreme gücünü, canlılığını evet bu ilkeleri günlük yaşam içinde gerçekleştirecek bir sosyal düzen kurmaktı. Kendi irkinin ve dininin köklerine bağlı olan Fromm, yine bir soydaşı olan Marx'ın da neredeyse farkına varmadan aynı kökenlerden güç aldığı İddia edilecekti. Bir yazısında "Marx'ın ateizmi burjuvaca bir ateizm değildir, dinsel bir ateizmdir" diyordu. Fromm'a göre Marx ayrıca dünyaya biraz erken gelmişti. Kapitalizmin batmakta olduğu teşhisi biraz erken koymuştu. O bu teşhisi koyarken, kapitalizm, doruğunun eteğinde bulunuyordu diyor, Fromm. Ama Marx bugün yaşasa idi, kapitalizmin İllâsını bütün dünyanın gördüğü bir ortamda onun mesajı çok daha etkili ve inandırıcı olurdu kanısında idi. Kendince eksik bulunduğu Freud'u, Marx'la, Marx'ı da onlardan daha sonraki kuşaktan olanın, yani bugünkü endüstri ve tüketim toplumunun bunalımını yaşamış bir insan olarak kendinin güncel gerçeklerden kaynaklanan düşünceleri ile tamamlayıp bir senteze vardırdığı umudunda idi. Atom silahının, nükleer silahlanmanın ham maddeleri hesapsızca tüketmenin, çevreyi kaygısızca kirlenmenin frensiz kazanç, çıkar ve İktidar İhtirasının sonunda tüm insanlığın başını yiyeceği, robotlaşmayı bırakıp kendimize, ne zamandır bu çılgın yarış ortasında unuttuğumuz iç cevherimize, insanlığımıza dönmemizi, mutluluğa, sevgiye dönmemizi salık veriyordu.

BUNA kendisi de İnanıyor mu İdi? Bilemeyeceğim. Ama size onun son haftaların birinde yazdığı bir yazısından İki lümce aktarmakla yetineceğim:

"Umut yatırımı ile para yatırımı arasında büyük bir fark vardır: İnsan yüzde İki kazanç şansı olan bir işe para yatırırsa bu, delilik olur. Ama ortada yalnız yüzde İki başarı şansı olan bir umuda yatırım yapmamak affolunmaz bir hatadır. Her şeyin mahvolduğu bir ortamda bu yüzde İki umut her şeyi kurtarabilir. Bizim başka seçeneğimiz yoktur. Bu yolu bugün İstegimizle seçmezsek, yarın zorunluluklar bizi zorla seçmeye götürecektir."

Son resimlerine bakıyorum. Mutlu görünüyor. Kendi mesajına İnanmış ya da kendini İnanmış bir halli var. Böyle adamların insanlığa bellir bir yararı olduğunu İnkâr edebilir misiniz?

Umut havarilerine, peygamberlerin İşlevine çok kafa yormuş olan Fromm'un insanlığa mesajı da bu olmuştu. Fromm da Marcuse gibi çağdaş bunalımın yarattığı düşünürlerden bir İdi. Bu bunalım kaldıkça adışu ya da bu vesile ile, sık sık geçecektir.

die
"Milliyet"
Zeitung

~ April 1980

Propriety of the Erich Fromm Document Center. For personal use only. Citation or publication of material prohibited without express written permission of the copyright holder.

Eigentum des Erich Fromm Dokumentationszentrums. Nutzung nur für persönliche Zwecke. Veröffentlichungen - auch von Teilen - bedürfen der schriftlichen Erlaubnis des Rechteinhabers.

FROMM-Online